

Wyrok z 25 listopada 2003 r., [K 37/02](#)  
**OGRANICZENIE DZIEDZICZENIA NIERUCHOMOŚCI NA HELU**

Rodzaj postępowania: <a href="#">kontrola prewencyjna ustawy</a> Inicjator: Prezydent RP	Skład orzekający: pełny skład	Zdania odrębne: 0
---	----------------------------------	----------------------

Przedmiot kontroli	Wzorce kontroli
Uzależnienie nabycia nieruchomości położonych na terenie gminy Hel w drodze dziedziczenia testamentowego od zezwolenia organu wojskowego [Przedłożona do podpisu Prezydentowi RP ustawa z 24 lipca 2002 r. o uznaniu części Półwyspu Helskiego za obszar szczególnie ważny dla obrony kraju: art. 15 ust. 2]	Ochrona własności i dziedziczenia Zasada proporcjonalności [Konstytucja: art. 21 ust. 1, art. 31 ust. 3, art. 64 ust. 1 i 2]

Ustawa z 24 lipca 2002 r., zwana „ustawą helską”, uznaje część Półwyspu Helskiego obejmującą terytorium miasta Hel wraz z wodami portowymi za obszar szczególnie ważny dla obrony kraju, co stanowiło uzasadnienie wprowadzenia na tym obszarze szczególnych regulacji prawnych.

Przedmiotem wniosku Prezydenta RP wniesionego w trybie [kontroli prewencyjnej](#) (art. 122 ust. 3 Konstytucji) było uzależnienie, w art. 15 ust. 2 ustawy, nabycia nieruchomości położonych na wymienionym obszarze w drodze dziedziczenia testamentowego od uzyskania zezwolenia organu wojskowego – Dowódcy Marynarki Wojennej. Zdaniem wnioskodawcy, takie rozwiązanie narusza konstytucyjne gwarancje ochrony własności i dziedziczenia (art. 21 ust. 1 i 64 ust. 1 i 2) w związku z zasadą proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji).

Prezydent zarzucił również, że przewidziany w art. 3 ustawy wymóg uzyskania analogicznego zezwolenia na dokonanie pewnych czynności prawnych i faktycznych dotyczących nieruchomości helskich (np. zawieranie umów przenoszących własność) narusza konstytucyjny status gminy (art. 15 ust. 1, art. 16 ust. 2, art. 164 ust. 1 i 3, art. 165 i art. 166 ust. 1).

Trybunał orzekł o niekonstytucyjności pierwszego z wymienionych przepisów, uznając przy tym jego nierozwalny związek z całą ustawą (por. art. 122 ust. 4 Konstytucji). Oznacza to dyskwalifikację całej ustawy helskiej, co uczyniło zbędnym orzekanie w zakresie pozostałych zarzutów Prezydenta (por. tezy 9 i 10).

#### ROZSTRZYGNIECIE

**1. Art. 15 ust. 2 ustawy helskiej jest niezgodny z art. 64 ust. 1 i 2 w związku z art. 21 ust. 1 i art. 31 ust. 3 Konstytucji.**

**2. Powyższy przepis ustawy [jest nierozwalnie związany z całą ustawą.](#)**

*Ponadto, na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 39 ust. 2 ustawy o TK, Trybunał postanowił umorzyć postępowanie w pozostałym zakresie z powodu zbędności orzekania.*

## GŁÓWNE TEZY UZASADNIENIA

1. W świetle art. 31 ust. 3 Konstytucji ograniczenia wolności i praw jednostki muszą być określone w ustawie i są dopuszczalne tylko wtedy, gdy są konieczne dla realizacji założonych celów. Oznacza to w szczególności wymaganie zachowania odpowiedniej proporcji między stosowanym środkiem a osiąganym celem. Chodzi o zastosowanie środków niezbędnych w tym sensie, że chronić one będą określone wartości w sposób, bądź w stopniu, który nie mógłby być osiągnięty przy zastosowaniu innych środków, a jednocześnie powinny to być środki jak najmniej uciążliwe dla podmiotów, których prawa bądź wolności ulegają ograniczeniu.
2. Zadania z zakresu obronności kraju mogą uzasadniać ingerencję w sferę konstytucyjnych praw i wolności jednostek. Troska o dobro wspólne obywateli (art. 1 Konstytucji) oznacza konieczność ponoszenia przez nich ciężarów niezbędnych dla zapewnienia bezpieczeństwa państwa nie tylko w razie zagrożenia niepodległości, lecz również w czasie pokoju (por. art. 85 Konstytucji). Uzasadnienie ograniczeń konstytucyjnych wolności lub praw stanowi również ochrona niepodległości i nienaruszalności terytorium Rzeczypospolitej (art. 5 Konstytucji).
3. Prawo dziedziczenia jest konstytucyjnym prawem podmiotowym (art. 64 ust. 1 i 2 oraz art. 21 ust. 1) ściśle powiązaniem z prawem własności. Konstytucja nie dopuszcza bowiem ukształtowania własności jako prawa niepodlegającego dziedziczeniu. Prawo własności przysługujące osobie fizycznej nie może wygasać w chwili jej śmierci, lecz powinno trwać nadal, co zakłada jego przejście na inne osoby. Realizując nakaz ochrony własności, ustawodawca ma zatem obowiązek odpowiedniego ukształtowania zasad dziedziczenia.
4. Najistotniejszym elementem prawa dziedziczenia jest swoboda spadkodawcy. O losach majątku spadkodawcy powinna w pierwszym rzędzie decydować jego wola, a nie ustawowe reguły dziedziczenia. Spadkobranie ustawowe ma charakter uzupełniający i ma zastosowanie wówczas, gdy spadkodawca nie zdecydował o losach swojego majątku *mortis causa*. Podważenie woli spadkodawcy może nastąpić jedynie wyjątkowo i w szczególnie uzasadnionych wypadkach.
5. Instytucja dziedziczenia pełni również funkcję porządkową. Przejście własności osoby zmarłej na rzecz podmiotu publicznego nie jest zatem wykluczone. Może ono wchodzić w grę, jeżeli nie jest możliwe ustalenie osób, których następstwo prawne jest bardziej uzasadnione bliskością stosunku łączącego je ze spadkodawcą. Niedopuszczalne jest natomiast takie kształtowanie reguł dziedziczenia, które w sposób arbitralny prowadziłyby do wyjęcia określonych składników majątkowych z masy spadkowej i ich nabycia przez państwo lub inne podmioty publiczne.
6. Niezależnie od pewnych odmienności konstrukcyjnych, istota prawa dziedziczenia jest taka sama niezależnie od tego, czy nabycie następuje w trybie dziedziczenia testamentowego, czy ustawowego. Z art. 64 ust. 2 Konstytucji wynika zakaz uzależnienia zakresu ochrony określonego prawa majątkowego od tego, czy jego dziedziczenie ma charakter dziedziczenia ustawowego, czy testamentowego.
7. Na gruncie badanego unormowania osoby wskazane przez spadkodawcę uzyskują – z czysto formalnego punktu widzenia – status spadkobierców testamentowych. Ostateczne nabycie nieruchomości spadkowych uwarunkowane jest zezwoleniem Dowódcy Marynarki Wojennej. Ostatecznie więc to nie wola spadkodawcy, ale inne czynniki będą rozstrzygały o tym, czy wola ta zostanie w pełni zrealizowana. Co więcej, nie ma mechanizmu kompensacyjnego w przypadku negatywnej decyzji Dowódcy Marynarki Wojennej.

8. Na gruncie art. 31 ust. 3 Konstytucji powyższego rozwiązania nie można uznać za konieczne ani za pozostające w uzasadnionej proporcji do zamierzonego celu. W związku z tym narusza ono konstytucyjne prawo do własności, innych praw majątkowych i dziedziczenia oraz zasadę równej ochrony praw majątkowych (art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji).
9. Konsekwencją usunięcia ust. 2 z art. 15 badanej ustawy byłoby objęcie spadkobiercy testamentowego ograniczeniami, które wprowadza ta ustawa. W szczególności definitywność nabycia własności odziedziczonej zależałaby w dalszym ciągu od zezwolenia (art. 3 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 7). Nie jest też jasne, czy uszczerbek majątkowy powstający w wyniku braku zezwolenia podlegałby kompensacji na podstawie art. 8 ustawy. Uzasadnia to stwierdzenie [nierozzerwalnego związku tego przepisu z całą ustawą](#).
10. Stwierdzenie niekonstytucyjności art. 15 ust. 2 badanej ustawy, jako przepisu nierozzerwalnie związanej z całą ustawą, czyni, w rozumieniu art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o TK, zbędnym orzekanie o zgodności z Konstytucją pozostałych przepisów wskazanych we wniosku Prezydenta RP.

#### Przepisy Konstytucji i ustawy o TK

##### Konstytucja

**Art. 1.** Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli.

**Art. 5.** Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

**Art. 15.** 1. Ustrój terytorialny Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia decentralizację władzy publicznej.

**Art. 16.** [...] 2. Samorząd terytorialny uczestniczy w sprawowaniu władzy publicznej. Przysługującą mu w ramach ustaw istotną część zadań publicznych samorząd wykonuje w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność.

**Art. 21.** 1. Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia.

**Art. 31.** [...] 3. Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

**Art. 64.** 1. Każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia.

2. Własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej.

3. Własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty prawa własności.

**Art. 85.** 1. Obowiązkiem obywatela polskiego jest obrona Ojczyzny.

2. Zakres obowiązku służby wojskowej określa ustawa.

3. Obywatel, któremu przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne nie pozwalają na odbywanie służby wojskowej, może być obowiązany do służby zastępczej na zasadach określonych w ustawie.

**Art. 122.** [...] 3. Przed podpisaniem ustawy Prezydent Rzeczypospolitej może wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem w sprawie zgodności ustawy z Konstytucją. Prezydent Rzeczypospolitej nie może odmówić podpisania ustawy, którą Trybunał Konstytucyjny uznał za zgodną z Konstytucją.

4. Prezydent Rzeczypospolitej odmawia podpisania ustawy, którą Trybunał Konstytucyjny uznał za niezgodną z Konstytucją. Jeżeli jednak niezgodność z Konstytucją dotyczy poszczególnych przepisów ustawy, a Trybunał Konstytucyjny nie orzeknie, że są one nierozzerwalnie związane z całą ustawą, Prezydent Rzeczypospolitej, po zasięgnięciu opinii Marszałka Sejmu, podpisuje ustawę z pominięciem przepisów uznanych za niezgodne z Konstytucją albo zwraca ustawę Sejmowi w celu usunięcia niezgodności.

**Art. 164.** 1. Podstawową jednostką samorządu terytorialnego jest gmina.

[...]

3. Gmina wykonuje wszystkie zadania samorządu terytorialnego nie zastrzeżone dla innych jednostek samorządu terytorialnego.

**Art. 165.** 1. Jednostki samorządu terytorialnego mają osobowość prawną. Przysługują im prawo własności i inne prawa majątkowe.

2. Samodzielność jednostek samorządu terytorialnego podlega ochronie sądowej.

**Art. 166.** 1. Zadania publiczne służące zaspokajaniu potrzeb wspólnoty samorządowej są wykonywane przez jednostkę samorządu terytorialnego jako zadania własne.

## **Ustawa o TK**

**Art. 39.** 1. Trybunał umarza na posiedzeniu niejawnym postępowanie:

- 1) jeżeli wydanie orzeczenia jest zbędne lub niedopuszczalne,
- 2) na skutek cofnięcia wniosku, pytania prawnego albo skargi konstytucyjnej,
- 3) jeżeli akt normatywny w zakwestionowanym zakresie utracił moc obowiązującą przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał.